

دانشکده الهیات شهید مطهری

گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی

بررسی تطبیقی عقود اذنی در فقه مذاهب اسلامی و حقوق ایران

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

استاد راهنما:

دکتر سید محمد تقی قبولی درافشان

استاد مشاور:

دکتر حسین ناصری مقدم

نگارش:

صالحه محمودآبادی

شهریور ماه ۱۳۹۰

تقدیم به پیش‌گاه صاحب‌امر؛

حضرت بقیة الله الاعظم (عجل الله تعالی فرجه الشریف)؛

او که صدای گام‌های آمدنش، بر عالم‌طین افکن شده؛

و تقدیم به نایب به حق ایشان:

رهبر و پیشوای عزیزم

با سپاس فراوان از استاد راهنما

دکتر سید محمد تقی قبولی درافشان

و استاد گرامی مشاور

دکتر حسین ناصری مقدم

که درخت دانشم را با علم خود آبیاری کردند.

و با تشکر از پدر و مادر عزیزتر از جانم،

این دو گنجینه آسمانی بر زمین

که گرچه بهترین مشوقم در مسیر تحصیل بوده‌اند، لیکن در همه حال

بر شکل‌گیری شخصیت دینی‌ام

نگران‌تر از شخصیت علمی و دنیوی‌ام بودند

و با تشکر از **همسر بزرگوار و صبورم.**

بسمه تعالی

مشخصات رساله/پایان نامه تحصیلی دانشجویان
دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان رساله/پایان نامه: بررسی تطبیقی عقود اذنی در فقه مذاهب اسلامی و حقوق ایران		
دانشکده : الهیات و معارف اسلامی	گروه: فقه و مبانی حقوق	رشته تحصیلی: الهیات- فقه و مبانی حقوق
تاریخ تصویب: ۱۳۸۹/۳/۲۵	تاریخ دفاع: ۱۳۹۰/۶/۲۷	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد ☒	☐	تعداد صفحات: ۱۴۰
دکتری		
<p>چکیده پایان نامه :</p> <p>در یکی از تقسیمات عقود به دو گروه عهدی و اذنی انقسام می‌یابند. عقود اذنی، عقود هستند که قوام و اساس آن‌ها، بر پایه اذن و رضایت مالک است. چالش‌های بسیاری در باب عقود اذنی مطرح است. مهم‌ترین اشکال، اختلاف نظر در باب عقد بودن این نوع عقود است، به طوری که گروهی از فقها مانند نایینی، عقد نامیدن عقود اذنی را تسامحی می‌دانند. اما در مقابل، برخی از فقها، دلایل گروه اول را رد می‌کنند و عقد بودن این عقود را می‌پذیرند.</p> <p>ما در این تحقیق، ضمن بررسی ادله طرفین، با کاربست آیه «أَوْفُوا بِالْعُقُودِ» نظر دوم را تقویت کردیم. از دیگر چالش‌های عقود اذنی می‌توان به: جریان فضولی، موالات، انفساخ، معاطات، خیار شرط و ... در عقود اذنی اشاره کرد.</p> <p>پایان نامه حاضر شامل سه فصل کلیات، ماهیت عقود اذنی و آثار آن است که بخش عمده مباحث در فصل دوم گنجانده شده است. روش ما در این تحقیق، توصیفی تحلیلی است که پس از بیان ماهیت عقد اذنی، آثار و احکام آن را تبیین کرده‌ایم.</p>		
کلید واژه:	امضای استاد راهنما:	
۱. عقد اذنی		
۲. عقد عهدی		
۳. تعهد		
۴. عقد لازم		
۵. عقد جایز		
۶. عمل حقوقی		
۷. رضایت		
	تاریخ:	

فهرست مطالب:

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه
۲.....	بیان مسأله و تبیین موضوع
۳.....	ضرورت و هدف تحقیق
۴.....	پرسش‌های اساسی تحقیق
۴.....	فرضیه‌ها و پاسخ‌های احتمالی تحقیق
۵.....	پیشینه تحقیق
۵.....	روش تحقیق
۶.....	فصل اول: کلیات
۷.....	مبحث اول: جایگاه فقه در منظومه دین
۸.....	- تقسیم بندی کلی فقه
۱۱.....	مبحث دوم: تعاریف لغوی و اصطلاحی
۱۱.....	۱- واقعه حقوقی
۱۲.....	۲- عمل حقوقی
۱۲.....	۳- عقد
۱۲.....	أ. عقد در لغت
۱۳.....	ب. عقد در اصطلاح فقه
۱۶.....	ج. تفاوت بین عقد و وعد
۱۷.....	د. عقد در اصطلاح حقوق
۱۸.....	۴- ایقاع

- ۱۸..... أ. ایقاع در لغت
- ۱۸..... ب. ایقاع در اصطلاح فقه
- ۱۸..... ج. ایقاع در اصطلاح حقوق
- ۱۹..... ۵- تعهد
- ۱۹..... أ. تعهد در لغت
- ۱۹..... ب. تعهد در اصطلاح فقه
- ۱۹..... ج. تعهد در اصطلاح حقوق
- ۱۹..... ۶- الزام
- ۱۹..... أ. الزام در لغت
- ۲۰..... ب. الزام در اصطلاح فقه
- ۲۰..... ج. الزام در اصطلاح حقوق
- ۲۰..... مبحث سوم: تقسیمات عقود
- ۲۰..... ۱- عقد صحیح، عقد غیرنافذ و عقد باطل
- ۲۲..... ۲- عقد لازم، عقد جایز
- ۲۴..... - اسباب جواز عقد
- ۲۴..... - تقسیم عقود جایز به تملیکی و اذنی
- ۲۵..... - تقسیم عقود به اعتبار لزوم و جواز طرفینی
- ۲۸..... - بحث لزوم و جواز
- ۲۸..... أ. معنای لغوی و اصطلاحی لزوم و جواز
- ۳۰..... - معنای لزوم در قراردادها
- ۳۰..... ب. اصل لزوم در معاملات
- ۳۲..... ج. اقسام لزوم و جواز
- ۳۲..... د. مبنای لزوم و جواز

- اختلاف نظر در مورد مبنای لزوم و جواز..... ۳۵
- ۳- عقد خیاری و عقد غیرخیاری ۳۶
- ۴- عقد بانام و عقد بی نام ۳۷
- ۵- عقد معلق و عقد منجز ۳۸
- ۶- عقد مطلق و عقد مشروط ۳۸
- ۷- عقد معاوضی و عقد غیرمعاوضی ۳۹
- ۸- عقد مسامحی و عقد مغابنی ۴۰
- ۹- عقد تشریفاتی، عقد رضایی و عقد عینی ۴۰
- ۱۰- عقد تملیکی و عقد عهدی ۴۱
- ۱۱- عقد مدنی و عقد تجاری ۴۲
- ۱۲- عقد بر عین و عقد بر منافع ۴۲
- ۱۳- عقد اذنی و عقد عهدی ۴۳
- فصل دوم: ماهیت عقود اذنی در فقه اسلامی و قوانین ایران ۴۵
- مبحث اول: معانی اذن و عهد ۴۶
- گفتار اول: اذن ۴۶
- أ. اذن در لغت ۴۶
- ب. اذن در اصطلاح فقه ۴۶
- ج. اذن در اصطلاح حقوق ۴۷
- د. ویژگی‌های وجودی و عدمی اذن ۴۷
- ه. تقسیمات گوناگون اذن ۴۹
- ۱- اذن صریح، فحوی و شاهد حال ۴۹
- ۲- اذن شرعی و مالکی ۴۹
- ۳- اذن خاص و عام ۵۰

گفتار دوم: عهد	۵۰
أ. عهد در لغت	۵۱
ب. تقسیمات عقود عهدی	۵۱
مبحث دوم: ماهیت عقود اذنی	۵۲
گفتار اول: ماهیت عقود اذنی در فقه امامیه	۵۲
- بیان دو نکته مهم	۵۳
گفتار دوم: ثمره تقسیم عقود به عقد اذنی و عقد عهدی	۵۵
گفتار سوم: بررسی و تحلیل مفاد آیه «أَوْفُوا بِالْعُقُودِ»	۵۷
گفتار چهارم: عقد بودن عقود اذنی	۶۵
مبحث سوم: مصادیق عقود اذنی در فقه اسلامی	۶۹
۱- عاریه	۶۹
۲- ودیعه	۷۲
۳- وکالت	۷۲
۴- شرکت	۷۴
۵- مضاربه	۷۶
۶- هبه	۷۶
۷- جعاله	۷۸
۸- کفالت	۷۸
۹- رهن	۷۹
۱۰- سبق و رمایه	۷۹
مبحث چهارم: مصادیق عقود اذنی در حقوق ایران	۸۱
مبحث پنجم: امکان تحقق عقود اذنی غیر معین	۸۷
مبحث ششم: احکام عقود اذنی	۸۸

گفتار اول: ترتب آثار شرعی و عقلانی بر عقود اذنی	۸۸
گفتار دوم: جریان فضولی در عقود اذنی	۸۹
أ. ماهیت فضولی	۸۹
ب. ادله مخالفان جریان فضولی در اذنیات	۹۰
ج. نقد و بررسی ادله مخالفان جریان فضولی در عقود اذنی	۹۶
گفتار سوم: جریان معاطات در عقود اذنی	۱۰۱
گفتار چهارم: سایر احکام عقود اذنی	۱۰۲
۱- جریان فضولی در عقود جایز	۱۰۲
۲- جریان اصل لزوم در عقود اذنی	۱۰۲
۳- ایجاب و قبول در عقود اذنی	۱۰۳
۴- عدم جریان کشف در عقود اذنی	۱۰۵
۵- عدم لزوم موالات در عقود اذنی	۱۰۷
۶- عدم جریان شرط خیار در عقود اذنی	۱۰۷
۷- عود در عقود اذنی	۱۰۸
۸- شروط فاسد در عقود اذنی	۱۰۸
۹- صحت تعلیق در عقود اذنی	۱۰۸
فصل سوم: آثار و نتایج انعقاد عقود اذنی	۱۱۰
مبحث اول: اثر اصلی عقود اذنی	۱۱۱
مبحث دوم: تعهدات ناشی از عقود اذنی	۱۱۳
مبحث سوم: انحلال و انقضای عقود اذنی	۱۱۸
مبحث چهارم: نقد ماده ۹۵۴ قانون مدنی	۱۲۵
نتیجه گیری	۱۲۸
منابع و مأخذ	۱۳۲

مقدمه

مقدمه

یکی از تقسیمات عقود، تقسیم عقد به عقد اذنی و عقد عهدی است. از نظر فقیهان، عقود اذنی عبارتند از عقودی که قوام و اساس آن اذن و رضایت مالک است. در مقابل، عقود عهدی قرار دارند که دارای نوعی الزام و التزام می‌باشند.

در فقه اسلامی، که خاستگاه طرح اولیه عقود اذنی است، ظاهراً کسی قد علم نکرد که این طرح ابتدایی را کامل کند و با کتاب یا رساله‌ای هر چند مختصر، رفع نیاز عمومی نماید و دست طالبان این علم را بگیرد و به مقصد نهایی رهنمون گردد. به علت فقدان طرح در عقود اذنی، تمام تلاش‌های اسلاف ما به نتیجه مطلوب و چشم‌گیر نرسید. فقه امامیه برای پیشبرد مطالعات در عقود اذنی، زحمات بسیار را تحمل کرد و مصالح اولیه قابل ملاحظه‌ای اما بسیار پراکنده به یادگار نهاد. اکنون که شما تمام مطالب این پایان نامه را زیر عنوان بررسی تطبیقی ماهیت عقود اذنی در مذاهب اسلامی و حقوق ایران مرور مجدد می‌کنید، احساس می‌نمایید که جبر تاریخ باید یکی را وادار می‌کرد که زحمات گذشتگان را دنبال کند و به ثمر برساند؛ نه این که عاطل و پریشان و پراکنده به حال خود رها کند. نگهداری از موارث فرهنگی، رشد و همت والا لازم دارد و ارتقا، قانونی از قوانین حیات است.

بیان مسأله و تبیین موضوع:

ما در این پایان نامه در صدد تبیین این مسائل می‌باشیم:

عقود اذنی در فقه مذاهب اسلامی شامل چه مواردی است؟ و برخورد فقهی در این زمینه چگونه است؟ اختلاف نظر از کجا ناشی می‌شود؟

در یک تقسیم که برخی از فقیهان امامیه ارائه داده‌اند، عقد یا عهدی است یا اذنی.

فقها گفته‌اند: هر عقدی دارای دو مدلول است:

- مدلول مطابقی عقد یعنی آنچه مستقیماً توسط عاقد انشا می‌شود.

• مدلول التزامی که به موجب آن، عاقد با انشای خویش و ابراز آن، می‌فهماند به مفاد

عقد ملتزم است و پیمان خویش را هرگز نخواهد شکست.

حال اگر عقد دارای هر دو مدلول باشد، عهدی است.

و اگر عقدی مدلول التزامی نداشته باشد و برای عاقد هیچ‌گونه تعهد و التزامی ایجاد نکند،

بلکه صرفاً به طرف مقابل، اذن در تصرف اعطا کند، عقد اذنی خواهد بود.

بنابراین، تحلیل مبانی نظرات فقهای امامیه و اهل سنت و نیز رویکرد حقوقدانان، موضوع

اصلی پایان‌نامه را تشکیل می‌دهد که بدین وسیله از مباحث استطرادی جداسازی می‌شود.

ضرورت و هدف تحقیق:

بدون تردید گسترش روابط تجاری و دگرگونی حیات انسان‌ها، موجب می‌شود که

قراردادها روز به روز تنوع بیشتری بیابند و احاطه به تمامی انواع عقود و احکام آنها به

راحتی امکان‌پذیر نباشد. از این رو، برای سهولت دسترسی به ویژگی‌ها، امتیازات و آثار هر

یک از قراردادها، گریزی از این نیست که عقود را در گونه‌های مختلف دسته‌بندی کنیم تا

هر یک در گونه خاصی قرار گیرد و بدین وسیله قواعد پراکنده انتظام یابند.

یکی از مهم‌ترین تقسیمات عقود که از دیر باز مورد توجه فقهای اسلامی، به ویژه فقیهان

امامیه قرار گرفته است، تقسیم عقد، به عهدی و اذنی است.

با توجه به چالش‌های موجود در این زمینه، بازنگری و بررسی تطبیقی فقهی و حقوقی

عقود اذنی بسیار مفید به نظر می‌رسد.

پرسش‌های اساسی تحقیق

- أ) ماهیت عقود اذنی چیست؟
- ب) آیا آن عقودی که به نام عقود اذنی شناخته می‌شوند، اصالتاً عقد هستند؟
- ج) ملاک اذنی بودن عقد چیست؟
- د) رابطه عقود اذنی با جواز عقد چه نوع رابطه‌ای است؟
- ه) رابطه عقود اذنی با عقود عهدی چیست؟

فرضیه‌ها یا پاسخ‌های احتمالی تحقیق

- أ) مقصود از عقود اذنی، قراردادهایی است که قوام آنها به اذن یا رضایت مالک است.
- ب) در این زمینه اختلاف نظر وجود دارد. اما آنچه که به نظر می‌رسد، این است که عقود اذنی ماهیتاً عقد محسوب می‌شوند.
- ج) در واقع اذن در تصرف بارزترین شاخصه این عقود می‌باشد. گرچه ممکن است در وکالت و ودیعه، نیابت و امانت، از اوصاف فرعی این عقود باشند.
- د) با جستجویی که در کتب فقهی انجام شد، چنین به نظر می‌رسد که تمام عقود اذنی، از عقود جایز به شمار می‌آیند اما همه عقود جایز، اذنی محسوب نمی‌شوند. می‌توان گفت از نظر منطقی رابطه عقود جایز و عقود اذنی، از نوع عموم و خصوص مطلق است.
- ه) عقود اذنی هیچ‌گونه توثیق و استحکامی ندارند و به مجرد رجوع از اذن، گره آن باز می‌شود و انحلال صورت می‌گیرد. بر خلاف عقود عهدی که مبتنی بر الزام، التزام، توثیق و استحکام می‌باشند.

پیشینه تحقیق

- ۱- در این زمینه تنها یک پایان نامه وجود دارد.
به عنوان « بررسی مقایسه‌ای ماهیت و آثار عقود اذنی و عهدی »
وحید تیموری دانشکده حقوق دانشگاه قم سال ۱۳۸۵
- ۲- کتاب‌های کلیات عقود و قراردادهای کاتوزیان، شبیری، صفایی و امامی
- ۳- مقاله « اصل لزوم در معاملات » (در فصلنامه فقه اهل بیت فارسی، شماره ۸)
- ۴- کاتوزیان، ناصر، مقاله « مبنای حقوقی انفساخ عقد جایز در اثر مرگ و حجر یکی از دو طرف »

روش تحقیق

پژوهش حاضر با بهره‌گیری از ابزار گردآوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای و اسنادی تلاش می‌کند تا اطلاعات لازم در زمینه بحث را از کتب فقهای امامیه و اهل سنت و نیز منابع حقوقی گردآوری کند. روش تحقیق را می‌توان توصیفی - تحلیلی دانست که بر اساس متدولوژی فقهی است که نخست محل نزاع، تحریر می‌شود و سپس احکام و مبانی و ادله ذکر می‌گردد.

فصل اول:

کلیات و مفاهیم

❖ جایگاه فقه در منظومهٔ دین

❖ تعاریف لغوی و اصطلاحی

❖ تقسیمات عقود

فصل اول: کلیات و مفاهیم

در این فصل پس از بیان تقسیم‌بندی‌های کلی فقه، به تعریف لغوی و اصطلاحی واژه‌های مورد نیاز مانند اعمال حقوقی، واقعۀ حقوقی، عقد، ایقاع، تعهد و الزام می‌پردازیم. سپس تقسیمات عقود از منظرهای مختلف ارائه می‌شود. در این میان به طور مفصل، عقد لازم و جایز به دلیل اهمیت آن، مورد بحث قرار می‌گیرد.

مبحث اول: جایگاه فقه در منظومۀ دین

عقیده و دین که در نهاد هر انسانی به ودیعه گذارده شده، با گسترش جوامع بشری، توسعه و تکامل یافت. پیامبران بسیاری برای هدایت و رستگاری بشر فرستاده شدند که آخرین آنان، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) است که مردم را به دین مقدس اسلام با تمام گستردگی و شمولش دعوت کرد.

در حقیقت، در هیچ قانون و دین دیگری، این کلیت و شمول و گستردگی با این توسعه و تکامل وجود ندارد. در واقع، می‌توان آموزه‌های اسلام را به سه نوع تقسیم کرد:

- اصول عقاید: در نهاد هر انسانی وجود دارد و با نیروی اندیشه و عقل (رسول باطنی) بدان راهنمایی می‌شود. بخشی از دستورات و احکام اسلام نیز حکم عقل را تأکید و تأیید می‌کند. در اصول عقاید از خداوند، صفات او، معاد و زندگی پس از مرگ، پیغمبران به ویژه حضرت ختمی مرتبت (صلی الله علیه و آله و سلم) و جانشینان او (علیهم السلام) بحث می‌شود. البته هر مسلمانی باید این اعتقادات را به طور اجتهادی و تعقلی و نه تقلیدی و تبعیدی مورد بررسی قرار دهد.
- احکام اخلاقی: موضوعات خیر و شر، تخلق به فضایل اخلاقی و اجتناب از رذایل را در برمی‌گیرد.

• احکام فقهی: قوانین و وظایف عملی هر مکلفی است. به گونه‌ای که هر چه از مکلف سر بزند، حکم و قانون آن در اسلام وارد شده است، گرچه ممکن است که آن حکم به ما نرسیده باشد.

تقسیم بندی کلی فقه:

برای سامان بخشیدن صحیح و اصولی به فقه، فقهای امامیه و اهل سنت، موضوعات و مطالب فقهی را به روش‌های گوناگون دسته‌بندی کرده‌اند. غزالی، دانشمند شافعی، به طور کلی تمام احکام و مقررات مذهبی و اخلاقی اسلامی را به چهار گروه عبادات، عادات، مهلکات و منجیات تقسیم کرده‌است. در ادامه برای هر قسم مثال می‌آورد که عبادات مانند طهارت، نماز و زکات، عادات مانند نکاح، بیع، امر به معروف و نهی از منکر، مهلکات مانند شرح قلب، ریاضت نفس، آفات زبان و غضب و منجیات مانند توبه، صبر، شکر و خوف و رجا.^۱

در فقه شیعی، قدیمی‌ترین طرح‌های طبقه‌بندی موضوعات فقهی، مربوط به سلار دیلمی می‌باشد. ایشان در کتاب *المراسم* خود، تکالیف شرعی را به دو قسم عبادات و معاملات تقسیم کرده است که عبادات شامل طهارت، نماز، روزه، حج، اعتکاف و زکات؛ معاملات شامل دو قسم عقود و احکام می‌باشد. در این میان، عقود شامل نکاح، بیع، اجاره و ... می‌شود.^۲

۱. غزالی، محمد بن محمد، *احیاء علوم الدین*، ج ۱، ص ۳.

۲. سلار دیلمی، حمزة بن عبد العزیز، *المراسم العلویة و الاحکام النبویة*، ص ۲۸: «إن الرسوم الشرعية تنقسم قسمین: عبادات و معاملات. فالعبادات تنقسم ستة أقسام: طهارة، صلاة، صوم، حج، اعتکاف و زکاة و المعاملات تنقسم قسمین: عقود و احکام.

از دیدگاه نایینی می‌توان فقه را به طور کلی به سه بخش جداگانه، یعنی: عبادات، معاملات و احکام تقسیم کرد که در ادامه به توضیحات مختصری پیرامون دو قسم اول که از جانب ایشان ارائه شده، اشاره می‌شود.

(۱) عبادات

أ. عبادت به معنای اخص، عملی است که صحت آن بر انجام با قصد قربت متوقف است.
ب. عبادت به معنای اعم، عملی است که با قصد قربت انجام می‌شود؛ گرچه صحت آن منوط به انجام آن با قصد قربت نیست.
ج. وظایف تعبّدی که برای مکلفان مقرر شده است، متوقف بر انشا نمی‌باشد؛ مانند قضاوت، شهادت و میراث که این معنا اعم از معنای دوم می‌باشد.

(۲) معاملات

أ. معامله به معنای اعم: عملی که صحت آن بر انجام آن با قصد قربت متوقف نیست و در مقابل عبادت به معنای اخص قرار می‌گیرد؛ خواه متوقف بر انشا نباشد یا متوقف بر یک جانب یا دو جانب باشد.
ب. عملی که به طور مطلق متوقف بر انشا است؛ هر چند از یک طرف باشد. این معنا، اخص از معنای اول است.
ج. آنچه که انشای آن متوقف بر دو طرف باشد و این اخص از معنای دوم است.

(۳) احکام^۱

۱. نایینی، محمد حسین، *المکاسب و البیوع*، ج ۱، ص ۸۱: «فاعلم أنهم قسموا الفقه الى عبادات، معاملات و أحكام و العبادة تطلق على معان (الأول) ما يتوقف صحته على إتيانه بقصد القرية و هذا هو العبادة بالمعنى الأخص (الثاني) ما يؤتى به بقصد القرية و لو لم تكن صحته منوطة بإتيانه كذلك و هذا هو العبادة بالمعنى الأعم (الثالث) الوظائف التعبدية المقررة للمكلفين مما لا يتوقف على إنشاء أصلا و هذا أعم من المعنى الثاني و يشمل مثل القضاء و الشهادات و الموارث و نحوها) و المعاملة أيضا تطلق على معان (الأول) مالا يتوقف صحته على إتيانه بداعي القرية و هو المعاملة بالمعنى الأعم المقابل للعبادة بالمعنى الأخص، سواء لم يكن

سایر مباحث فقهی را به جز عبادات و معاملات شامل می‌شود.
البته می‌توان این تقسیم‌بندی را به عبارت دیگر بیان کرد و مواضع فقهی را در چهار امر
منحصر دانست: عبادات، عقود، ایقاعات، احکام جزائیه.

(۱) عبادات

عبادات به معنای اخص عبارت است از عملی که انجام آن با قصد قربت واجب است و
شامل عبادات جسمی مانند نماز، روزه، حج و عبادات مالی مانند خمس و زکات می‌شود.
عبادات به معنای اعم شامل امر به معروف، نهی از منکر، قضاوت و ولایت می‌شود.

(۲) عقود

فقط با انشای دو طرف انجام می‌گیرد؛ مانند بیع، صلح، اجاره، نکاح، ضمان، مزارعه، عاریه
و ودیعه.

(۳) ایقاعات

فقط با انشای یک طرف واقع می‌شوند؛ مانند طلاق و عتق.

(۴) احکام جزائیه

شامل احکام جنایت بر نفس، احکام سرقت و غیره می‌شود.^۱

متوقفا علی الإنشاء أو توقف من جانب واحد أو من جانبین (الثانی) ما يتوقف علی الإنشاء مطلقا و لو من
جانب واحد و هذا أخص من الأول (الثالث) ما يتوقف علی الإنشاء من جانبین و هذا أخص من الثانی أيضا
لانهصاره بالعقود.» همان، منیة الطالب فی حاشیة المكاسب، ج ۱، ص ۳۳.

^۱ محقق حلی، جعفر بن حسن، شرایع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام، ج ۱، ص ۲؛ حسنی، هاشم معروف،
نظریة العقد فی الفقه الجعفری، ص ۹۹: «لقد نص الفقهاء ان المواضع الفقهیة تنحصر فی الأمور الأربعة التالیة،
العبادات، العقود، ایقاعات و الأحکام الجزائیة و تشمل هذه أحكام الجنایات علی النفس واحد الأعضاء و
أحكام السرقات و... اما العبادات بالمعنی الأخص، فهی عبارة عما يجب الإتیان به بقصد التقرب و هذه تشمل
العبادات البدنیة كالصلاة، الصیام و الحج و المالیه كالأخماس و الزکوات و بالمعنی الأعم تشمل بالإضافة الی ما